
Aleš Novák: Heidegger nebyl žádným nacistou

Doc. Mgr. Aleš Novák, Ph.D. , působí na Katedře obecné antropologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy . **Oborově se zaměřuje na filosofickou antropologii, svou pozornost pak mimo jiné věnuje německé filosofii druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. Aktivně se podílí na diskuzi týkající se vydání Heideggerových *Černých sešitů*, a to jak překladem knihy Friedricha-Wilhelma von Herrmanna Prava o myšlení Martina Heideggera, tak konáním přednášek, kde prostor k vyjádření získávají přední odborníci na Heideggerovo dílo.**

Dnes jsme se sešli kvůli přednáškám, které se na FHS konají k Heideggerovým Černým sešitům. Mohl byste přiblížit, co to jsou Černé sešity?

„Černé sešity“ je označení pro skupinu Heideggerových soukromých zápisníků, o jejichž existenci vlastně až do doby vydání nikdo nevěděl. Heidegger si do nich zapisoval – údajně, legenda je taková, že během bezesných nocí, kdy nemohl spát. Když mu prý přišlo něco na mysl, tak si to zapsal do zápisníků. Nikomu o nich neříkal, nikomu to nedával číst. Jsou to zápisníky, které se jmenují „černé sešity“ prostě proto, že mají černou obálku. Nejsou „černé“ proto, že by obsahovaly nějaké obskurnosti, nebo nějaké vyslovené špatnosti a nekalosti. Jsou to soukromé zápisníky, kam si Heidegger prostě zapisoval své osobní úvahy na různá, často nefilosofická nebo málo filosofická, témata. Rozhodl se však, když dával dohromady koncept svých sebraných spisů, že přece jenom by ty notesy, které se doopravdy jmenují „Úvahy“, měly být zařazeny na úplný závěr sebraných spisů, až čtenářstvo bude seznámeno s celým jeho dílem. Jsou na jejich závěr zařazeny tedy nikoliv proto, že by v nich bylo nějaké „best of Heidegger“ – co si z Heideggera máme odnést. Na závěr jsou zařazeny spíše proto, že nejsou důležité. To s ohledem na to, co bude následovat v mém vyprávění, je docela důležité. Objevily se totiž interpretace, že v nich Heidegger říká, co si doopravdy myslí – že to je berná mince, která má osvětlit jeho předcházející spisy. Vůbec to tak podle mého soudu ale není. Jsou na konci sebraných spisů, na chvostu, protože jsou nedůležité. O existenci těchto zápisníků, jak jsem již říkal, se nevědělo, a až teprve, když v německém literárním archivu v Marbachu už nebylo tak říkajíc co vydávat z Heideggera, narazilo se na ně. Vydání měl původně na starosti Friedrich-Wilhelm von Herrmann, což byl poslední Heideggerův vědecký asistent a dlouhodobý vydavatel jeho sebraných spisů. Nicméně, na žádost dalšího slavného učenice Klause Helda z Wuppertalu se zřekl vydávání těchto „černých sešitů“ ve prospěch Petera Trawnyho, který je žákem právě Klause Helda. Do té

doby to byl vysoce respektovaný a krajně nadějný badatel. Ujal se edice, kterou připravoval až do roku 2014, kdy vyšly první tři svazky. Ještě má vyjít dalších pět svazků těchto notesů. Těch zápisníků je totiž strašně moc. První tři svazky čítají něco přes 1 800 stran. Heidegger byl opravdový grafoman. Když v roce 2014 Peter Trawny vydal první svazek obsahující „černé sešity“, zároveň s tím vydal svou interpretační knihu pod názvem „Heidegger a mýtus světového židovského spiknutí“. K tomu je třeba poznamenat, že Martin Heidegger stanovil poměrně přísné zásady pro vydávání svých sebraných spisů: jakože tam nemá být rejstřík, nemá tam být soupis literatury. Má to vyjít tiskem tak, jak to napsal. Edice jeho sebraných spisů tedy nesplňuje akademická a historická kritická kritéria, což je však prostě rozhodnutí autora. Zároveň Heidegger zakázal, aby vydavatel v předmluvách a závěrech a v jiných paralelně vydávaných textech jakéhokoliv charakteru podával interpretace. Vydavatel má jen vydat text, napsat faktografickou noticku na závěr a tím to padne. Tady tedy došlo k porušení Heideggerova příkazu. Rozhodnutí porušit zákaz jde zjevně za vydavatelstvím Vittorio Klostermann z Frankfurtu nad Mohanem, kde Heideggerovy sebrané spisy od roku 1975 vychází. Vydavatelství dovolilo Peteru Trawnymu, aby paralelně vydal svou interpretující knížku, která ve chvíli, kdy vyšla spolu s prvním svazkem „Úvah“, mluvila o něčem, co ještě nevyšlo, protože inkriminované, údajně „antisemitské“ pasáže byly až v těch dvou svazcích, které vyšly později v průběhu roku 2014. Trawny byl první, který veřejnost seznamoval s určitými kontroverzními tvrzeními, aniž by veřejnost v tu chvíli měla šanci si to ověřit. On svým způsobem dopředu zmanipuloval čtenáře, připravil si čtenářskou obec takovým způsobem, že potom, když texty vyšly, tak čtenář už byl naladěný číst je jako antisemitská vyjádření. Přičemž, když nezaujatě přistoupíte k oněm inkriminovaným pasážím, tak to není žádný antisemitismus, to je obyčejná lidská hloupost. Deset tvrzení v kontextu 1800 stran nemá s žádným systematickým antisemitismem, který by byl nadto bytostnou komponentou filosofického „systému“, nic společného. Je vidět, že to jsou výkřiky frustrovaného, zklamaného a našťavaného člověka, který má strach o životy dvou synů, kteří jsou v tu dobu na východní frontě. Člověka, který je vystaven propagandě, která svaluje vinu na Židy. Bouchly mu saze a napsal několik opravdu roztroušených tvrzení – není to nějak kondenzované, není to ani v zápisnících na jednom místě. Je tam deset separovaných výpovědí na adresu Židů – např., že zatímco ta nejlepší německá krev je prolévána ve válce, tak Židé utekli za oceán a tam dál kují pikle a počítají svoje peníze. Jsou to výpovědi, které dávají najevo ta nejhoupější klišé o Židech – že jsou lichváři, že jen počítají, že jim nejde o nic než o peníze, že jsou zbabělí, že nemají žádné dějiny a jen proplouvají bez dějin a bez příslušnosti k nějakému národu a zemi, že proplouvají časem. Opravdu ta nejstupidnější klišé a žádný „systematický“ antisemitismus.

Heideggerova určitá fascinace nacismem byla známá už před vydáním sešitů, dokonce jeho vstup do NSDAP. V čem je to teď jiné?

Je zajímavé, že v rámci nastalé kontroverze se tohle kompletně zamlčuje. Na jednu stranu „černé sešity“ Heideggerovi dost škodí, ale na druhou stranu ho očišťují právě z toho nařčení, že by sympatizoval s národním socialismem. V těch notesech se nad slunce jasněji ukazuje, že Heidegger byl téměř od začátku a dlouhou dobu – a po debaklu s rektorátem v roce 1933 čím dál více – kritikem nacistické strany i režimu, a hlavně samotného německého národa. Byl k nacistickému hnutí skeptický, zdrženlivý vůči němu, až se stal jeho poměrně radikálním kritikem. Sešity jeho „Úvah“ rozhodně pomáhají v tom, že ukazují, že opravdu nebyl žádným nacistou. Ve chvíli, kdy se autor začne posuzovat od osobních okolností a charakterových vad, tak se často s vaničkou vyleje i dítě. V tomto ohledu se Heideggerova údajná sympatie vůči národnímu socialismu ukazuje jako nesmysl. Je paradoxní, že v současných kontroverzích se toto vůbec nezmiňuje. Nezmiňuje to asi proto, že je pohodlné mít černobílé, snadné mínění na jakékoli téma. Říká se o něm, že je to nacist, to je černobílé jednoduché a dobře prodávající tvrzení. Nikdo nestojí o to, aby se to změnilo. Údajná sympatie vůči národnímu socialismu se ukazuje jako jedna velká iluze. Právě, když praskne tahle bublina, tak to přeci musí oslabit i tvrzení o Heideggerově údajném antisemitismu. Jestliže to nebyl žádný nacist, tak nemohl být ani systémový a systematický antisemita. Byl zcela jistě antijudaista, tak jako každý katolicky vychovaný vesničan v Německu na přelomu 19. a 20. století. Heidegger totiž byl vesnický synek z katolického venkova. A s tím je spojeno jedno klišé za druhým. Když studujete kulturní střední Evropy nebo německy mluvícího prostoru, tak zjistíte, že antijudaismus byl konfesijně motivovaný a představoval určitý stavovský standard. Antijudaismus pocházel z katolické výchovy, a to bylo doménou vesnice, maloměsta a určitých sociálních vrstev. Heidegger nemohl nebýt antijudaista, jestliže byl katolicky vychovaný německý vesničan na přelomu 19. a 20. věku. Za tím opravdu nic víc není a s filosofií to nemá nic společného.

Na základě čeho tedy Peter Trawny tvrdí, že by se mělo přehodnotit celé Heideggerovo dílo?

Cynik ve mně říká, aby měl trafiku. Vlastně jak jsem říkal, že ve chvíli, kdy se začne nezodpovědně šermovat se slovy jako antisemitismus – doplníme dnes pedofilie, sexuální obtěžování a tak dále –, jakmile se začne nezodpovědně žonglovat s takovými označeními a obviněními, tak to dobře prodává. Je část oponentů Trawnymu, kteří mu vyčítají, že si na tom cíleně buduje kariéru. Dokonce tehdejšího (v roce 2014) předsedu Společnosti Martina Heideggera profesora Güntera Figala, tehdy zastávající profesorský stolec po Husserlovi a Heideggerovi, strhnul k oficiálnímu prohlášení, že ve světle „černých sešitů“ je třeba znovu pročíst, projít a probádat Heideggerovy sebrané spisy. To je vítr do plachet k tomu obrátit se znovu k Heideggerovi a udělat si z toho dobrou živnost. To už jsou ale argumenty ad hominem. Trawnymu se např. vyčítalo, že v padesáti letech ani neměl řádné profesorské místo: je „pouze“ mimořádným profesorem pro estetiku. Takhle měl údajně vsadit vše na jednu kartu. Tímto kontroverzním krokem rozhodně na sebe strhnul pozornost.

V listopadu proběhla na FHS přednáška Francesca Alfieriho působícího na Papežské lateránské univerzitě ve Vatikáně. Jaký postoj k „černým sešitům“ zastává on?

Francesco Alfieri je momentálně vědecký asistent Friedricha-Wilhelma von Herrmann, to znamená, že pozici, kterou měl von Herrmann vůči Heideggerovi, teď Francesco zastává vůči von Herrmannovi. Je to víceméně jeho úderná jednotka, takový von Herrmannův Jedi či Avenger. Von Herrmann kategoricky odmítá Trawnymu tvrzení a obvinění jako nepodložená a absurdní. Uchyluje se až ke zmíněným argumentům ad hominem, což také není úplně v pořádku. Francesco Alfieri rovněž zastává postoj, že si to Trawny celé vymyslel, protože nerozumí Heideggerovým textům, protože je neumí správně číst. Alfieriho strategií je ukázat, jakým způsobem je potřeba korektně číst a interpretovat Heideggerovu řeč v notesech. Texty a přednášky, které pronáší, ukazují, jak je třeba rozumět určitým pojmům a Heideggerově svérázné terminologii. Takovým způsobem se pak ani nepřipouští možnost, že by tam mohl být nějaký „systematický antisemitismus“. Trawny z kontextu vytrhal věty a na nich demonstruje určitou typologii antisemitismu a

snaží se dokázat za pomoci literárně teoretického, nikoliv filosofického přístupu, že se jedná o narativy, což ve filosofii nemá co dělat. Konstruuje to pak do obrazu systematického antisemitismu z hlediska dějin bytí. Alfieri se naopak domnívá, že právě on jde cestou korektního čtení. Nevyrovnává se však s Trawným přímo, což mi nepřipadne šťastné. Ani von Herrmann, ani Alfieri nevstoupí přímo do diskuze s Trawným, jak by velela akademická čest i standard. Snaží se spíše abstraktně poukazovat na to, jakým způsobem se má řečeným notesům a jejich obsahu rozumět v kontextu a z kontextu Heideggerova myšlení samotného. Nepouští se tudíž do filosofické diskuze, nýbrž provozují vposled jen historickou filologii.

Aby to bylo vyvážené, právě se chystá přednáška Petera Trawný. Kdy proběhne?

To, že sem přijel Francesco Alfieri, vyplynulo z intenzivní korespondence mezi mnou, von Herrmannem a Alfierim, když jsem překládal von Herrmannovu část z jejich společné knihy „Martin Heidegger: pravda o černých sešitech“, kterou jsem vydal pod názvem „Pravda o myšlení Martina Heideggera“ v roce 2017 v nakladatelství Togga. Alfieri to bere jako spanilou jízdu, během které se snaží napravovat a korigovat škody, které Trawný napáchal. Nicméně, audiatur et altera pars – dejme slovo i druhé straně, aby tu nebyla jednostranná zášť. Požádal jsem Petera, aby přijel znova do Prahy. Už tu jednou byl v roce 2013, kdy pronesl dvě přednášky, které lze dohledat v naší knize „Heidegger v dialogu“ z roku 2014. Vzhledem k tomu, že v letošním roce si 5. května připomeneme dvě stě let výročí narození Karla Marxe, tak protože Peter Trawný se Marxem rovněž zabýval, domluvili jsme se, že první přednáška v úterý 24. dubna bude na téma Marxovo pojetí revoluce a uskuteční se v rámci v [pravidelných seminářů Společnosti pro filosofickou antropologii](#), které se konají každé úterý v prostorách Katedry obecné antropologie na Veleslavíně. A hned druhý den, ve středu 25. dubna, přednese v Jinonicích přednášku na téma metody čtení a interpretace Heideggerových textů. Přednáška doposud nemá přesný název, ale jejím obsahem bude, že nás v ní seznámí s důvody a s metodou svého čtení a interpretace Heideggerových textů, to znamená s důvody, které ho dovedly k těm tvrzením, které prezentuje ve zmíněné knize „Heidegger a mýtus židovského světového spiknutí“. Poslední dubnový týden ale nebude čítat pouze tyto dvě přednášky, nýbrž naváže se na ně ještě v pátek 27. dubna, kdy si budeme připomínat osmdesáté výročí Husserlovy smrti uspořádáním kolokvia s názvem „Husserlovo dědictví“, kde hlavním řečníkem bude profesor z olomoucké univerzity Ivan Blecha, jenž je největším a nejznámějším znalcem a propagátorem husserlovsko-patočkovské verze fenomenologie. Na zmíněné akce jste všichni zváni.

Sára Wienerová
26. ledna 2018

[Aleš Novák: Filosofie dokáže změnit váš pohled na svět \(rozhovor – projekt Tváře fakulty\)](#)